

методологічний принцип предельных величин в анализе экономических явлений (предельная полезность, предельная производительность, предельные издержки и т.д.). Сопоставление предельной выручки с предельными издержками используется для решений задач максимизации массы прибыли. Причем разница между предельной выручкой и предельными издержками показывает насколько увеличится прибыль при дополнительном выпуске единицы продукции. Прирост маржинальной прибыли при выпуске дополнительной единицы продукции численно равен приросту прибыли и полностью совпадает с разницей между предельной выручкой и предельными издержками.

Таким образом, маржинальную прибыль следует отнести к категории предельных величин и указанный термин вполне закономерен. Но это, как говорится, не принципиальный вопрос. Гораздо важнее отметить, что в условиях централизованного управления экономикой в практике планирования, учета и анализа показатель «маржинальная прибыль» не использовался вообще. Не уделяется ему достаточного внимания и в современных условиях. Об этом мощном рыночном инструменте не упоминается, например, в единственном официальном документе по планированию издержек – «Типовых положениях по планированию, учету и калькулированию себестоимости продукции (работ и услуг)», утвержденных Постановлением Кабинета Министров Украины 26.03.1996 г. № 473. Более того, даже во внедренных с 2000 г. национальных стандартах по бухгалтерскому учету практически не предусматривается использование этого показателя. Не уделяется должного внимания роли маржинальной прибыли в экономических расчетах и в учебной литературе. Об этом показателе идет речь только в учебниках по финансовому менеджменту (в основном российских), однако и там роль маржинальной прибыли в расчетах и анализе раскрыта недостаточно полно.

Между тем, роль этого показателя, как весьма гибкого инструмента в решении проблем управления прибылью, издержками, выбора ассортимента продукции, анализа всех стоимостных показателей работы предприятия трудно переоценить. Очень важно перейти из области чисто теоретических исследований к практическому использованию маржинальной прибыли в экономических расчетах на промышленных предприятиях.

Основные направления использования маржинальной прибыли в экономических расчетах:

1) При расчете калькуляций себестоимости продукции методом «величины покрытия» маржинальная прибыль является основным элементом гибкого планирования изменения ассортимента, масштабов производства, цен и влияния этих изменений на экономические показатели предприятия.

2) Маржинальную прибыль следует использовать при распределении условно-постоянных издержек, определения полной себестоимости, прибыли и рентабельности изделий, определения безубыточного оборота, точек безубыточности, внутризаводских цен. Основным элементом – коэффициент безубыточности (отношение условно-постоянных издержек к маржинальной прибыли).

3) Маржинальная прибыль должна быть основной компонентой при анализе выполнения плана по издержкам производства.

4) Учитывая ограниченность применения операционного рычага при определении влияния роста объема производства на прибыль, следует шире использовать в этих расчетах маржинальную прибыль.

5) Маржинальную прибыль и особенно предельную маржинальную прибыль целесообразно использовать в предельном анализе вместо предельных издержек и предельной выручки.

6) Маржинальная прибыль должна быть основной компонентой в расчетах по оптимизации номенклатуры и ассортимента продукции.

7) Маржинальную прибыль следует использовать при исчислении чистого денежного потока при оценке инновационных проектов на различных стадиях жизненного цикла инноваций.

Надійшла 26.4.2002 р.

УДК 657.47

В.М. НИЖНИК

Технологічний університет Поділля, м. Хмельницький

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ПЛАНУВАННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА

На основі проблем, що існують у плануванні витрат виробництва, аналізу зарубіжного досвіду регулювання трудовитрат встановлені основні принципи функціонування ефективного механізму планування сукупних витрат при взаємодії визначених блоків завдань.

Для ефективного планування витрат виробництва слід проводити перевірку ефективності використання сировини, матеріалів та трудовитрат в цілому по підприємству, у виробничих підрозділах, а також за видами продукції. Для цього необхідне обчислення показників використання сировини і матеріалів таких як: коефіцієнт відношення планових витрат до фактичних, коефіцієнт використання витрат сировини і матеріалів (відношення

фактичних витрат до нормативних), вихід продукції (відношення кількості виготовленої продукції до фактичного використання сировини і матеріалів). Не менш важливим є обчислення показників використання трудовитрат. Ефективність використання матеріальних витрат слід проводити за такими показниками: динаміки матеріальних витрат на гривню виготовленої продукції; витрат найважливіших видів матеріальних ресурсів у натуральному виразі; відносної економії матеріалів; відношення темпів приросту виробництва продукції.

При проведенні аналізу для ефективного планування і використання матеріалів необхідно приділяти особливу увагу їх відпуску на виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт за лімітно-забірними картами, де встановлені ліміти на основі нормативних даних. Ефективність використання виробничого персоналу слід проводити на основі розрахунку коефіцієнтів відношення планових (нормативних) трудовитрат до фактичних [1, с. 28].

Класифікація витрат на постійні та змінні дозволяє оптимізувати рішення при плануванні, регулюванні та контролі витрат. У деяких галузях промисловості Хмельниччини від наведеної системи групування витрат у розрізі статей калькуляції відмовились. Вони можуть бути одноелементними або комплексними, які складаються з декількох елементів витрат. Таке групування має істотне значення для проведення економічного аналізу, планування, визначення факторів, які впливають на собівартість продукції в системі прогнозування.

За умов ринку витрати слід класифікувати на бухгалтерські (явні) та альтернативні (неявні). З метою встановлення максимального обсягу виробництва слід розраховувати маржинальні витрати як додаткові витрати на виробництво кожної додаткової одиниці у порівнянні з існуючим обсягом випуску. Вони дуже важливі для стратегічного планування роботи виробничих економічних систем.

При плануванні витрат на виробництво за економічними елементами слід вивчати відношення між витратами живої та уречевленої праці. У залежності від питомої ваги окремих елементів витрат в загальній їх сумі слід визначати дані про характер виробництва (трудоемке, матеріалоемке, фондоемке). Планові дані про співвідношення витрат за окремими елементами витрат слід порівнювати з показниками кошторису, даними минулих років, виявляти відхилення, їх причини і приймати управлінські рішення. Знаходження конкретних причин потребує вивчення організаційно-технічного рівня виробництва на підприємстві, показників ефективного використання виробничих ресурсів та робочого часу [2, с. 68].

Існує наступна проблема: у зв'язку з тим, що витрати за кошторисом не перераховуються на фактичний обсяг продукції, а визначаються за плановим випуском і асортиментом виробів, фактичні витрати за окремими елементами неспівставні з витратами за кошторисом, через те абсолютне відхилення фактичних витрат від кошторису не визначається.

У процесі аналізу обґрунтованості і напруженості планових показників собівартості продукції слід вивчати якість складання планових калькуляцій собівартості виробів, їх зв'язок з наміченим у плані підвищенням ефективності виробництва, з організаційно-технічними заходами по впровадженню передової техніки (технології), застосуванням прогресивних нормативів, покращенням організації праці тощо. Неузгодженості планових калькуляцій собівартості продукції з планом підвищення ефективності виробництва дає можливість зробити висновок про низьку якість планування і необґрунтованість планових показників собівартості [3, с. 17].

Для більш глибокої оцінки напруженості плану слід співставляти нормативну собівартість одиниці найважливіших видів виробів, розраховану за прогресивними галузевими нормами витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, з плановою собівартістю. Чим ближча планова собівартість до її нормативного значення, тим більш напруженими вважаються планові показники собівартості. У процесі аналізу розглядають причини відхилень планової собівартості виробів від її нормативного значення, вивчають організаційно-технічний рівень виробництва, якість норм витрат виробничих ресурсів, виявляють не враховані у плані резерви зниження собівартості і розробляють пропозиції по їх запровадженню.

Протягом певного періоду можуть виникати найрізноманітніші за змістом та часом дії, господарські ситуації. Одні з них призводять до перевитрат матеріальних та трудових ресурсів, інші навпаки, створюють сприятливі умови для економії цих ресурсів. Якщо в таких ситуаціях оперативно не аналізувати фактори формування собівартості і не приймати відповідних заходів по усуненню та попередженню негативних факторів, по виявленню та використанню передового досвіду, то використовуючи аналіз собівартості продукції за місячною звітністю неможливо їх виокремити і вплинути на негативні явища, оскільки такі фактори діяли невеликий відрізок часу і в сумі з позитивними факторами не викликали загального відхилення собівартості від запланованого рівня витрат.

Характерною особливістю оперативного аналізу собівартості є своєчасність: він проводиться на протязі того періоду, в який виникли і продовжують діяти короткострокові причини, які викликають відхилення у формуванні собівартості продукції. Пропуск цього періоду веде до непотрібності результатів аналізу, навіть якщо він проведений швидко, так як виникають нові причини, які викликають інші наслідки.

До другого фактора, який впливає на собівартість продукції та трудових витрат, відноситься заробітна плата. Причинами надмірних витрат на оплату праці є: доплати, які пов'язані з відхиленнями від нормальних умов виробництва; невідповідність матеріалів, заготовок технічним умовам; невідповідність припусків, які викликають необхідність додаткової обробки; підвищена твердість металу, нестандартність заміни,

невідповідність інструментів, приспособів, обладнання; незадовільна наладка обладнання; додаткові операції непередбачені технологічним процесом; доплати за наднормовані роботи, за роботу в нічний час; оплата простоїв; оплата браку та виправлення браку не за виною робітника; відхилення у додатковій заробітній платі.

Практичну цінність має і оперативний аналіз інших елементів витрат, у тому числі палива, енергії всіх видів, допоміжних матеріалів, щоб своєчасно попереджувати і усувати причини виникнення перевитрат. Для дієвого оперативного планування і регулювання витрат необхідна також організація щоденного підведення результатів роботи підприємства і окремих його підрозділів за минулу добу з прийняттям відповідних заходів за результатами оперативного економічного аналізу на різних рівнях управління.

Ефективний оперативний аналіз собівартості можливий лише в комплексі з іншими основними елементами оперативного управління, і в першу чергу з плануванням та регулюванням. Останній елемент включає операції по прийняттю оптимального управлінського рішення за результатами аналізу та забезпечення його виконання. Найбільш сприятливі умови для цього створюють автоматизовані системи управління з сучасною швидкодіючою, організаційною технічною системою прогнозування і регулювання витрат.

За умов ринку досягнення певних прибутків має здійснюватися не тільки на стадії оцінки комерційної собівартості, яка склалась під час продажу виробів, а значно раніше, починаючи з планування витрат виробничих ресурсів на випуск продукції. Метою планування на даному етапі є не документування відхилень від стандартів, а недопущення цих відхилень.

Планові витрати виробничих ресурсів у значній мірі обумовлюються програмою і метою діяльності підприємства. Сутність регулювання витрат ресурсів полягає у співставленні фактичних витрат ресурсів виробництва в натуральних показниках зі стандартами цих витрат на виконаний обсяг робіт безпосередньо на робочих місцях. Таке співставлення виконується виробниками при виготовленні продукції.

Найефективнішим способом регулювання витратами є планування їх на стадії виникнення. Нормативні витрати отримують складанням і доповненням переліку нормативних витрат на операції, необхідні для виробництва конкретного продукту. Наприклад, якщо ми маємо нормативні витрати на продукт, то існує два методи для визначення нормативних витрат. Згідно першого за фактичними даними минулих періодів оцінюється використання праці і матеріалів. За іншим – норми повинні бути встановлені за допомогою технічного аналізу. При технічному аналізі докладно вивчається кожна операція на основі точного обліку матеріалів, праці і обладнання, а також контрольного обстеження операцій. При встановленні нормативів за першим, тобто за фактичними даними минулих періодів, існує небезпека перенесення в нормативи минулих помилок і недіючок. Тому в рамках даного підходу нормативи мають встановлюватися на основі середніх результатів за минулі періоди. Надмірні матеріали або праця не враховуються. Можна також зробити жорсткішими нормативи шляхом довільного зниження долі необхідних ресурсів. Недоліком цього методу є те, що він на відміну від методу технічного аналізу не дозволяє сконцентрувати увагу на пошуку найбільш раціонального поєднання ресурсів, виробничих технологій і якості продукції.

У високорозвинених країнах норми на матеріали встановлюються, виходячи із специфіки продукту, відповідним шляхом ретельного дослідження кількості матеріалів, необхідних для кожної операції. В ході такого дослідження встановлюють, які матеріали найбільш придатні для виготовлення кожного продукту відповідно до проекту і вимог до якості, а також точна кількість матеріалів, які повинні бути спожиті, приймаючи до уваги природні втрати, невід'ємні від виробничого процесу.

Нормативи трудовитрат встановлюються після аналізу діяльності всіх видів по різних операціях. Кожну операцію аналізують і обраховують допустимий час, звичайно, після вивчення дій робітників у процесі праці і витрат часу. Типова процедура вивчення цих дій і витрат часу полягає в аналізі кожної операції і спрямована на усунення будь-яких зайвих елементів і визначення найбільш ефективного методу виробництва. Потім стандартизують найбільш ефективні методи виробництва, використання обладнання та умови праці. Далі вимірюють та визначають час, який необхідний середньому робітнику для виконання роботи. Вимушені простої, наприклад, поломки обладнання і штатні заходи по його технічному обслуговуванню включаються у трудовитрати. Нормовані ставки заробітної плати встановлюються звичайно або у відповідності з політикою компанії, або в результаті переговорів між менеджерами та профспілками.

Процес встановлення нормативних ставок розподілу виробничих накладних витрат для системи калькуляції собівартості за нормативними витратами такий самий, як і для визначення попередільних ставок розподілу накладних витрат. Визначення окремих ставок для постійних і змінних накладних витрат суттєво для планування та контролю. Звичайно, нормативна ставка розподілу накладних витрат має базуватися на ставці вартості 1 години роботи основних виробничих робітників та роботи машин.

Постійні накладні витрати в основному не залежать від зміни рівня виробництва і в короткостроковому плані залишаються незмінними при широкому спектрі виробництва. Через те, з точки зору контролю витрат стандартизація постійних накладних витрат для визначення ставки постійних накладних витрат на одиницю операції недопустима.

Узагальнюючи всі розглянуті аспекти зарубіжного досвіду до встановлення нормативних витрат, можна зазначити, що найбільш ефективним є контроль і планування витрат, які здійснюються шляхом їх регулювання за місцем виникнення. Через те, у плануванні витрат мають встановлюватися нормативи на

працю, матеріали і змінні накладні витрати, які споживаються при виконанні виробничих операцій. В країнах з розвинутою економікою нормативи витрат постійно коригуються і якщо має місце значна зміна технології виробництва або цін на матеріали, які вводяться, то в нормативи вносяться зміни для більш точного відображення існуючої ситуації.

Перспективний аналіз витрат, існуючий у високорозвинених державах, є безпосереднім продовженням ретроспективного аналізу і призначений для формування оптимального асортименту, вибору планової маркетингової стратегії. Вирішення проблеми знаходження оптимального співвідношення між споживчою здатністю виробу і витратами на нього має здійснюватися на основі наступних принципів:

- при аналізі увага має концентруватися не на виробі і його елементах, а на його функціях, абстрагуючись від виробу;

- підвищення якості і зниження собівартості виробу;

- пошук та вирішення складних інженерно-економічних завдань з метою усунення шкідливих та зайвих функцій, а також зниження витрат певних функцій;

- своєчасна мінімізація майбутніх витрат, тобто головна увага при фінансово-вартісному аналізі має приділятися не минулим витратам, які вже сталися, а майбутнім, які треба мінімізувати;

- використання оригінальних, незвичайних, нестандартних рішень; широке застосування системного підходу, як при дослідженні функцій, так і при дослідженні витрат на виконання цих функцій.

Отже, механізм планування і регулювання витрат виробництва має включати взаємодію наступних блоків: підвищення конкурентоздатності продукції; підвищення якості виробів в цілому або їх складових; зниження витрат на виробництво (зниження матеріалоємкості, фондоемкості, трудоемкості, енергоемкості); підвищення продуктивності праці; заміни дефіцитних, імпортованих матеріалів та комплектуючих виробів; збільшення обсягу випуску продукції без додаткових капітальних вкладень; попередження, скорочення і усунення браку; зниження експлуатаційних і транспортних витрат; підвищення екологічності виробництва; розробки нових або удосконалення існуючих конструкцій, технологічних процесів, систем організації праці і управління підприємством; прогнозування його подальшого розвитку.

Таким чином, поточний річний план має відображати загальну тенденцію розвитку підприємства, а детальні (поквартальні, щомісячні) плани із запропонованими блоками по приведенню механізму планування і регулювання витрат в дію потрібно розробляти частіше з послідовним коригуванням вихідних даних (обсягів продажу, цінових аспектів, дослідженості ринку реалізації продукції, тенденцій попиту тощо).

Література

1. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование. – М.; Инфра-М., 1999. – 286 с.
2. Нижник В.М. Затрати і результати праці в транзитивній економіці. - Хмельницький: Поділля, 2000. - 359 с.
3. Типове положення з планування, обліку та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості. Затв. Постановою КМ України 26.04.96 р. №473 // Галицькі контракти. – 1996. – №36.

Надійшла 10.5.2002 р.

УДК 338.264.: 65.017

Й.М. ПЕТРОВИЧ

Національний університет "Львівська політехніка"

МЕТОДИ ВИБОРУ ВАРІАНТІВ ПЛАНУВАННЯ ЗАВАНТАЖЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто моделі планування завантаження виробничих потужностей промислових підприємств в ринкових умовах господарювання. Запропоновано методи регулювання пропорцій у виробничих потужностях підприємств й їх підрозділів з метою визначення варіантів раціонального завантаження.

Планування завантаження виробничих потужностей промислових підприємств має стати однією із важливих задач їх менеджменту. Для вирішення цієї задачі необхідна належна інформація. Таку інформацію можна отримати шляхом проведення відповідних розрахунків, які повинні давати уяву про величину виробничих потужностей підприємств і їх підрозділів. Тут, принагідне, слід зазначити, що у/проведення розрахунків виробничих потужностей промислових підприємств в сучасних умовах господарювання має цілий ряд відмінностей порівняно з тими звичними розрахунками, які проводилися при адміністративно-командній системі господарювання. Насамперед, змінилась вихідна інформація, яка використовується для розрахунку виробничих потужностей промислових підприємств.

Так, номенклатура і асортимент продукції, які використовуються, для розрахунку виробничих